

A máramarosi zsidókról.

Kaffkának az a memoranduma, mely a ruthén akcióban szereplő zsidókról szól, most már egész terjedelmében közzé van téve. A mult héten közöltünk belőle egy részt, a héten pedig a befejező sorokat adjuk. Meglehető a világosság, melylyel Kaffka, keresztény létére, belelát a dolgokba és meglehető az igazságos ítélet is, amely, miként mi tettük számtalanszor, a csodarabbik okozta kárt tárja föl, de az igaz meggyőződés sugallta és alapos tanulmányból leszűrt felfogással méltatja azt a hecses munkaerőt, azt az erkölcsi értéket, mely a máramarosmegyei zsidónak is tulajdona. Kaffka egyenesen nézi és látja a dolgokat s miniszterének avval a bátorsággal referál róluk, minővel a közigazgatás fekélyeiről szokta lerántani a leplet. Az a lepel azonban, amit minden ellenkező törekvés daczára, Kaffka a máramarosi zsidókról lerántott, nem defektusokat takar, hanem jórészben dicséretreméltó erényeket. Hála és köszönet érte Kaffkának, aki memorandumának tartalmát nem tagadja, s csak közzétételéért haragszik, mert ő a memorandumát közlésre senkinek ki nem adta. De hát haragudnia kell, mert az a kormány, amely szükségét látta annak, hogy az Egan-féle becsmélő jelentések publikáltassanak, a miniszteri büroókban eltemetve akarta tartani azokat a férfias nyilatkozatokat, amelyek az annyira meghurczolt ruthénvidéki zsidóságnak képesek voltak elégtételt nyújtani, vagy legalább is tiszta igazságát mutatják. Amily megnyugtató és kibékítő a Kaffka memoranduma, épp oly fölháborító a kormány eljárása, mely a jog, igazság és törvény sokat hánytorgatott korszakában az igazságot, a jogot és törvényt — amennyiben az a ruthén zsidókra vonatkozik — megnyilatkozni nem engedte s arra készítette a közvéleményt, hogy a hivatalos igazságot csak kerülő uton tudja kideríteni.

Kaffka memorandumának a chaszidizmusa s a ruthén zsidók munkabírására, erényeire vonatkozó része ez:

A máramarosi zsidók között 1000 család közül egyben és csak egy évtizedben találkozik megesett leány, de pártáról maradóban még szó sincs. Arra a gyermekek ujjal mutatnak, hogy ez az.

A szülők, vagyonosak és a szegények, meg annál inkább tönkreteszik magukat, mert semmi hozományal, legyen az csak 20 forint, egy leány sem mehet férjhez; de gyermeküket idejében, a pubertás elérésevel férjhez adják, vagy kiházasítják.

Persze a katonaköteleseket csak titokban, míg a hadkötelességüknek eleget nem tesznek.

Innen van, hogy a máramarosi zsidó törvénytelen születések statisztikája olyan rémületes, hogy a monarchia legnagyobb helyőrségű városai arányszámát, Olmützét és Przemyslét, éri el, szóló bizonyítékául annak, hogy a statisztikai számokat csak körültekintéssel lehet mérlegelni. Ez korántsem jelent megannyi szülei ápolást nélkülöző, a megsemmisítésnek kitett propagációt.

A korai házasságoknak szintén a csodarabbik az oka. Ők maguk hagyományuk, szokásaik szerint még a pubertás elérése előtt is, 11—13 éves leányokat, 15—16

éves fiaikat adják össze s az, hogy már ilyen korán kérték a gyermeket, nagy tisztességszámba megy.

A köznép igyekezik, de természetes, hogy az anyagi körülmények nem engedik, a szent rabbit utánozni.

Ezek a csodarabbik, akiknek egyik alaptétele s mindig azt prédikálják, hogy a zsidóságot s annak az Isten előtt egyetlen kedves szektáját a chaszid-zsidót csak az tartja fenn, ha sem ruházatából, sem jargonjából, sem szokásos neveiből (az egyházi nevek héber, vagy jargonszerű alakjaiból: Laizer, Nachman, Mojse) ki nem vetkőzik, szokásaiból mit sem enged, aki rossz néven veszi, ha másutt, az ország más részeibe megy kenyeret keresni, mert elítéli, hogy a kaftánt és hajtin-cseit ott hagyja, talán az eleven bálványimádás, a csodarabbi tiszteletéből kiábrándul, aki azt prédikálja, hogy a zsidó csak úgy lehet a jövő életnek, a paradicsomnak részese, ha az őtestamentumi s valamennyi zsidó felekezettel különben közös parancsolatokon kívül ezeket is s főképp ezeket megtartja, mert a chaszidizmus tanításai szerint az által lesz tulajdonképp a többi népektől lenézve, kicsufolva, sanyaru életviszonyok közé sodorva s viselheti a Messiás közel jöveteleig tartó, vagy ha korábban elhal, a jövő élet bővebb jutalmát, ezek a csodarabbik ezeknek a szerencsétleneknek rákfenéi. S a nép — ez a minden fajban könnyen hívő — hisz. Hiszi, mert abban nőtt fel, hogy ez mind épp oly igaz, mintha az ő testamentumban meg volna írva, sőt ezek a kabalisztikával kimutatják, hogy ki is olvasható belőle, akárcsak a Shakespeare műveiből komoly emberek kiolvassák, hogy azokat Bacon s nem más írta.

Hiszi, mert hisz' előtte látnivaló dolog, hogy a csodarabbi szent, aki a 24 óra háromnegyed részét mosdással, imádsággal s másféle ájtatosságok gyakorlásával tölti, hogy egy-egy fontosabb ima reczitálásánál magából kikél. A hevület elragadja, teste, feje, kezei, erőltetett mozdulatai valami ismeretlen belső transzczedentális erő rohamos működésének hatása, melyet a be nem avatott csak sejtethet, de ő, az imánál folyton hunyt szemű szent rabbi érez s ezeknek enged ellentállhatlanul.

Hiszi, mert maga is valóznak, felfogásának egyedül megfelelőnek tartja, amit a csodarabbi prédikál, hogy a világi élvek, irodalom, művészet, finomabb társadalmi szokások hiábavalók, adva a nem zsidó és a zsidók közül a nem chaszideusoknak, hogy azok ezen hiuságon élösködjenek s a rendet a földön fentartsák, a gyengéket az erőszak ellen védjék, találmányokkal, a nagyiparral az embereknek keresetforrást nyitnak, de a chaszid-zsidónak mártíromkodni kell, mert övé a jövő.

Egy-két veletlen, hogy a rabbi imája segített, glóriát von a csodarabbi feje köré; hogyha a rabbi imája nem segít, annak csak az az oka, hogy a megbízó bünnös, — nem érdemli meg.

Mindenki tud valamit, ahol ez vagy amaz a rabbi segített. Ez, sajnos, súlyos erkölcsi népbetegség, mely szellemileg elsatnyit.

A parasztzsidó hisz, sőt még az oláh és orosz paraszt is, kivált, hogy a zsidó rámutat: látod, az én papom milyen erkölcsi életet él, világi élveket nem hajhász, egész életét Istennek szenteli. Gyakran hallottam, hogy görög-katholikus parasztasszony ajándékot küld a csodarabbihoz.

A foglalkozásnemek közül az ipart — bár be nem vallja — sanda szemmel nézi a chaszidrabbi, mert az iparos nincs a röghöz kötve, az már rendesen más nyelvet is tanul, kimehet Máramarosból, büvköréből s leteszi a chaszid felismerhető jelvényeit: a kaftánt és szőrös sapkát s eretnekké lesz.

Ez itt nagy baj, mert erre volna itt leginkább szükség, csak ezzel lehetne a zsidó lakosság abnormális sűrűségét ritkítani. Az iparos előtt nyitva a világ, megy tovább, a létfenntartás iránti küzdelem űzi, így meg itt nyomorog.

Az iparra pedig a máramarosi zsidónak szintén nagyobb hatalma van, mint a hitsorsos társainak. Van itt kőmives, ács, kőfaragó, kovács, a minő zsidó iparosokkal az Alföldön nem találkozunk; sőt, a mi alföldi zsidó előtt képtelenség, a cigányok mesterségére is ráfanyalódtak: téglát vetnek, muzsikálnak (hires a szlatinai zsidó-czigány) és pöczegődröt tisztítanak.

Azt hinné az ember, hogy itt a faluk keresztény lakossága a legnagyobb gyűlölködésben él a zsidókkal.

Csodálatos, hogy minő *egyetértésben* áll itt az orosz, oláh és zsidó paraszt. Ez köztudomású Máramarosban, hogy minden keresztény parasztnak megvan a maga zsidó *tanácsadója*, többnyire öregebb ember, akit az apjától örökölt, anélkül nem tenne a világerő semmit, még a gyermeke házasságkötésénél is tanácskozik vele.

Ha ezek a tanácsadók becsapnák védenczüket, s ha ezek nem látnák hasznát a zsidó jóakaró tanácsának, ha olyan fajgyűlölet uralkodnék, mint ahogy azt az anti-liberális sajtó óhajtaná, hogy legyen s igyekezik, hogy legyen, akkor ez a szokás nem tarthatná fel magát.

Hogy annyi ember között, kivált hogy a megélhetés igen szűk terére szorult össze — ez nem tévesztendő szem elől — bűnösök is akadnak, aránylag korántsem több, mint a fővárosban, az természetes, a statisztika kérlelhetlen törvénye s hogy azok a bűnfajok is nem mások, annak is meg van a természetes oka.

Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy egy előbb a hazájukban, utóbb nálunk az állam kulturális missziója tekintetében alaposan elhanyagolt néposztályról van szó, mely ferde élet- és erkölcsfogalmak között nőtt fel és fejlődött s a melyet a kulturális behatások ellen minden erejével megóvni igyekeznek a csodarabbik.

Nem szoltam még egy fontos faktorról, amely egy egész nép, de még inkább néposztály művelődési és erkölcsi fejlődésére első sorban van hivatva hatni s alakítani.

Legyen szabad itt egyszerűen az izr. magyar irodalmi társulat 1900-iki évkönyveből külön lenyomatott a »Köz-alap aktái« című füzet 24. és következő lapjaira hivatkoznom, melyeken az alap titkárja a helyszínén szerzett tapasztalatait írja le. Leírja, milyen irtózatot kinzója a gyermekeknek a lengyel dászkal.

Csoda-e, hogy magukrahagyottságukban s ilyen negatív faktorok behatása alatt középkori jellemzőkben nőnek fel és maradnak meg.

Valóban ideje, hogy az arra hivatott tényezők a magyar népcsalád ezen magára hagyott tagjait a csodarabbik rabszolgaságából, ahova magukrahagyottságukban eljutottak s a melyben babona, hagyomány által Közép-Európában a világ csufjára ázsiai fanatizmusban megtartatnak és megtartani fognának, megmenteni, a haza hasznavehető földmives, iparos és minden hasznos foglalkozású tagjává s ezzel a magyar állam terebélyes fájának a végvidékeken a nemzetiségek közé is erősen begyökerező, azokra mindig befolyással bíró egyik gyökérszálává fejleszteni törekedjenek.

A szerbiai zsidók volt országos főrabbija az Obrenovicsokról.

Bernfeld S. dr., ki régebben mint a szerbiai zsidók országos főrabbija Belgrádban működött, a következőket írja a »Berliner Generalanzeiger«-ben:

1887-ben voltam leelőször a konakban a szerbiai zsidóság nevében, a szerbiai királyság proklamációjának évfordulója alkalmából, hogy ott a legjobb szerencsekívánataimat átadjam, Milán király fölötté barátságos volt és meleg szavakban biztosított, hogy a zsidóknak jót akar. Fiatalkorában, mondotta, voltak ugyan antiszemita hajlamai, de most már azokból gyökeresen kigyógyult. Midőn azonban 1885-ben *Verhovay* az ösmert magyar antiszemita, Belgrádba jött, hogy ott agitáljon, megtudta ezt a király magánuton. Egy minisztertanácsban a király a fölötti rosszaságát fejezte ki, hogy miért nem értesítették erről rögtön. Határozottan megparancsolta, hogy *Verhovayt* azonnal kiutasítsák. Márczius 6-ikán ismét fogadott Milán király.

— Ez mégis csak szép öntől, hogy meg nem szökött, mondotta tréfásan, remélem, hogy önnek tetszeni fog nálunk.

Én akkor kissé beteges voltam, mit észre is vett rajtam. Egy miniszter mesélte nekem később, hogy a király rossz néven vette, amiért oly soká várattak az előszobában, főképp miután aznap még a templomban kellett beszédet tartanom. Azt mondotta környezetének, hogy az etikett ellenére is, bebocsájthattak volna hozzá. Lemondása napján, 1889. márczius 6-ikán, aláírt egy dekrétumot, mely engem egy érdemjel birtokába juttatott. Uralkodása alatt többször adta jelét igazságszeretetének a zsidókkal szemben. Midőn 1888-ban az új alkotmányt kidolgozták, ideje volt a zsidók egyenjogúságára is gondolni. Az új alkotmányba egy oly határozatot kellett fölvenni, mely által az összes polgárok egyenjogúsága kimondatik. A király elnökölt a tanácsban, mely meg volt bizva az alkotmány kidolgozásával. Egy miniszter barátomat arra kértem, emlékeztesse Milán királyt a zsidók jogaira. Néhány napra rá mesélte nekem jóakaróm, hogy a király majdnem megharagudott azért, mert szükségesnek tartottuk őt erre emlékeztetni is. Egyszer meglátogatott egy magasállású angolországi zsidó. Keresztül utazóban volt, de kénytelen volt Belgrádban maradni, mivel atyja halálának évfordulóját a templomban akarta zsidó szokás szerint megünnepelni. Vendégem a királyt is meglátogatta és elmondta, hogy épp tőlem jön.

— Tudja, mit mondott a király? — kérdezte később vendégem. Ha rabbinknak meg nekem is akar egy örömet szerezni, úgy ajándékozza meg a község szegény zsidóit!

Sándornak királylyá történt proklamációja alkalmából az összes papokkal és disztagokkal én is hivatalos voltam a palotába. Nyilvános állásomat az állam elismerte, annál is inkább, mivel fizetésemnek egy részét, az állam fedezte.

Egy és ugyanazon napon kellett az első hat zsidó tisztnek a szerbiai hadseregbe való felvételi esküt tenni. Én pedig szükségesnek tartottam azt, hogy egy ilyen aktusnál személyesen megjelenjek, hogy ezen esemény fontosságát a kellő világításba helyezzem. Midőn a táborba érkeztem — nyáron a garnizon szabadban sátrak alatt tartózkodik —, a kommandánstól püspöki megtiszteltetéssel fogadtattam; az egész katonaság defilírozott előttem. Én ezt nem személyes hiúságból emlittem, hisz ezen megtiszteltetés nem személyemnek, hanem állásomnak szólt. Ebből kitűnik, hogy mily állást foglalnak el a szerbiai zsidók.

A szerb nép általában igen toleráns nép. Ahányszor csak végig megy az utcákon egy zsidó halottas menet, a keresztény szerbek levett kalappal állanak meg, míg a menet elvonult. Sőt, ha éppen egy katonacsapat vonul el, megállanak, levett főveggel és a fegyverekkel tisztelegnek. Egyszer valami szintársulat jött Belgrádba, mely zsidóellenes, nyers tréfákkal igyekezett a zsidókat guny tárgyává tenni. A rendőrkapitány ezt rögtön betiltotta és, mi még elismerésreméltóbb, a szerb nép ezt egészen helyesnek találta.

Sándor király is hódolt az Obrenovics-ház humánus tradícióinak. Kiskorúsága alatt Petrovics generális volt a második régens. Ez igen nemes gondolkozású és igazságszerető férfiú volt. Befolyása a fiatal királyra a legeslegjobb volt. A hitoktatást Sándor monsignore Firmiliántól, ki akkor a belgrádi papnövelde rektora volt, nyerte. Firmilián most úszkübi metropolita. Én a házában laktam és a legjobb szomszédi viszonyban éltünk. Ritkán láttam egy oly nemes és gyöngéd papot, mint Firmilián volt. Természetes, hogy befolyása a fiatal királyban a vallásszabadság és emberszeretet magvát érlelte meg. Egy alkalommal, midőn influenza betegségből lábbadt fel, megkérdezte Protics ezredes, hogy hajlandó vagyok-e őt fogadni. Rögtön válaszoltam, ha nincs-e ellenére, szerencsémnek fogom tartani őt meglátogatni. Ő aztán egy udvari kocsit küldött érettem.

— A király, — mondá a generális, — azon óhaját fejezi ki, hogy szeretne a zsidóvallás tanaival megösmernedni. Mikor és mint akarom ezt tenni?

Természetesen azonnal hozzáfogtam és a diskurzió tovább tartott két óránál. Sándor király mindenekelőtt a zsidó ünnepeket és azok jelentőségét akarta megösmerni. Felvilágosításaim rendkívül tetszettek neki, Protics generális tréfásan mondotta Risztics Jánosnak, a második régensnek:

— Na, lett volna csak jelen a beszélgetésnél, mint engem, úgy önt is megnyerték volna a zsidó vallásnak. Ezen beszélgetés eredménye az lett, hogy törvényesen megparancsolták, miszerint a zsidó katonák az összes ünnepeiken felmentessenek a szolgálat alól. A hol csak alkalom nyílt, rituális kosztot adtak a katonáknak. Legutoljára 1893-ban beszéltem Sándor királylyal, midőn mint 16 éves ifju átvette az uralkodást. Igen barátságosan fogadott és amit a zsidókról mondott, szívélyes és elismerésreméltó volt.

A közlekedés zsidók és keresztények között elfogulatlan és szívélyes. Anélkül, hogy véleményt mondanék a megrendítő politikai eseményekről, kötelességemnek tartom, az immár oly tragikus módon kiirtott Obrenovics-dinasztiának, a zsidó történelemben egy emléklapot szentelni, teli hálával és előismeréssel.

Szellem és ige.*

És nekem ez az én szövetségem ő velük: Az én szellemem, mely rajtad vagyon és az én igéim, melyeket szájadra adtam, ne távozzanak el a te szájadról és a te ivadékod ivadékának szájáról, szól az Úr, mostantól fogva mindörökké sohasem.
Ézsájás 59, 21.

Két klasszikus nemzete volt a világnak. Ők vetették meg a szív és elme összes tudományainak alapjait. Ők teremtették a kereteket, melyek egész kulturánkat körülfogják. Új irányokat azóta nem igen szabhattunk, új célokat ki nem tűzhettünk. Minden haladásunknak, hódításunknak az az egyedüli érdeme, hogy ezeket az ősrégi kereteket jobban, czélosabban, tömörebben kitöltöttük. A jelenkor lelke még mindig az ő teremtő lángelméjük gyümölcseiből táplálkozik. Ők voltak a világtörténet Józsefei, kik a bőség idején, nemzeti hatalmuk és virágzásuk szakában, összehordtak, felhalmoztak, csütreikbe takarítottak mindent, mit agyuk, szívük, karjuk megteremtett, hogy majdan a nagy szükség esztendeiben, a barbárság és sötétség korában, mikor a tudás mécsese kialszik, az erkölcsök elvadulnak, a szívek a gyönyör-élvezetben elsiváruznak és a lelkekből kivész az eszmény: akkor ők nyissák meg az ő teligazdag, *eléséget eleségre ontó tárházaikat*, az ő irodalmukat és lássák el mennyei kenyérrel az éhezőket és készítsék elő az újjászületés, a testi-lelki megújulás korszakát.

Éz a két nemzet, Jáfét és Sém gyermekei: a hellén és a zsidó volt. Egyik a tudás és művészet, a másik a hit és erkölcs népe. Amaz mindenütt csak természetet látott, melyen töredezett sugarakban keresztülcsillan a szellem; emez mindenütt szellemet állított, mely megihletti a természetet és megszenteli ösztöneit. Amaz mindenütt a maga képét, belső meghasonlásának, az önmagával való elégedetlenségnek tükrömását észleli, azért nem találja meg az egységet, sem a természetben, sem a történelemben, sem Istenben; Izrael mindenhol lelke békességes összhangzatát hallja megcsendülni; azért *egy az Isten, egy a világ, egy az emberiség, egy az eredet, egy a cél, egy az út, a szellem és anyag, az ész és a szív, a lényeg és az alak, eszme és ige, az élet és a halál.* Amannak világa a véges földi és testi lét, abban is eltéved, elveszti önmagát és elszakad Istentől; ennek világa a Végtelen, abban rátalál önmagára és eljut Istenhez. Amaz Isteneit levonja az érzéki világba és az ember képmására teremti meg Isteneit. A tóra a szellem világába emel fel bennünket és Isten képmására teremti az embert. Amaz a természet jelenéseiben látja az istenség megnyilatkozását és megalkotja a Szépnek ideálját a művészet remekeiben; emez a szellemben látja az isteni valóság feltárulását és kiadását és megteremti a Jónak eszményét a szentségben, a vallásban és szertartásaiban.

Mind a két nemzetnek egyénisége, jelleme, eszménye, lelke egy-egy intézményben öltött látható alakot,

* Perls Ármin dr.-nak, pécsi főrabbinak, az ország eme egyik legnagyobb hitszónokának beszéde ez, melyet a pécsi izr. iskola 50 éves fenállásának jubileumakor mondott.

melyet örökül hagyott az utódoknak. A tudományos képzettség és művészet népe megteremtette a gimnáziumot, az iskolát; a vallás és erkölcs népe megteremtette Isten házát, a zsinagógát. Amannak is voltak ugyan templomai, de képekkel, szobrokkal teli templomai inkább a képzeletnek, a művészetnek voltak iskolái. Izrael sem volt hijjával az iskolának; de i-kolája a zsinagóga pitvarában volt elhelyezve, minden diszciplínája a hitéletnek is előkészítője, minden papja rabbi, vagy tanító, ki papi szolgálatot teljesített. Szóval az áhitat annyira összeforrt a kutatással, az imádság a tanulmánnyal, hogy az iskola nem volt más, mint a kicsinyek temploma és a templom nem volt egyéb, mint a nagyok iskolája.

Midőn ma zsidó iskolánk félszázados fennállásának jöbel-ünnepét üljük, vajjon miről beszélhetnék másról, mint arról: mi tette, hogy az idők, szokások, nézletek és viszonyok változása közben iskolánk megmaradt? Mi ad iskolánknak a jelenben létjogot és mi biztosítja fennállását a jövőben is? Mert kétségtelen, a zsidó iskola gyökeres változásokon ment keresztül. Többször cserélt helyet, nevet, alakot és rendszert. Az apai hajlékból könyves ház (bét-széfér), a könyves-házból szoba (chéder), a talmud-tórából népiskola fejlődött. Az apából szófer, a szóferből melamméd és ebből néptanító vált. Egy azonban változatlan maradt: az, ami állandóságot adott neki a multban, létjogot ad neki a jelenben és hivatást és célt a jövőre: az

1. hogy hűséges ápoló helye volt annak a szellemnek;
2. hogy tanítói lelkes terjesztői voltak annak az igének, melyet az Ur szent örökségül hagyott reánk, gyermekeinkre és késő unokáinkra.

A szellemnek és igének tüzetesebb meghatározása lesz mai elmélkedésemnek tárgya. Kérlek, feleim, hallgatók figyelemmel és istentélelemmel.

*

Az én szellemem, mely rajtad vagyok.

A szellem minden dolgok mértéke és értéke. Ő teremti, ő mozgat, ő kormányoz, ő termékenyíti. Ő minden mindenkben. Láthatatlan, de mindenütt jelen van. Külső formái, melyekben megjelenik, változnak, avulnak, szétmállanak, de ő maga halhatatlan. Elfoglalja várait, elkobozzák fegyvereit, üldözik, öldösik prófétáit, de ő maga győzhetetlen; mert katonái, mint a leverte hún harcosok a Kaulbach festményén, újra élednek és a levegőben folytatják a csatát tovább.

Mi a szellem? Nincsen annak sem fénye, sem hangja, sem szaga. Szintelen, mint a levegő, de mindenütt ott van, fejen és szívben, magasságban és mélységben. Nincs ize, mint a viznek, de ő öntözi minden életnek gyökerét; nélküle eltikkad, elfonnyad, megsatnyul, elpusztul. A szellemnek felesküdt zászólaljai szünös-szüntelen haladnak, menetelnek a történet útján. Vezérek: a költők, tudósok, művészek, hősök, mártírok, papok, próféták és tanítók. Járásuk nesztelen, mint a felhők suramlása az ég boltozatán. Sokszor évezredekbe is telik, míg egy közülök megérkezik, mint a tejut csillagának fénye, míg hozzánk elérkezett. Munkájuk észrevehetetlen, zajtalan és szakadatlanul folyik, egyszerre csak felbukkan lángelméjük remeke az idők oceánjából, mint a korallsziget a tenger fenekéről. Sokszor egyenként jelennek meg, mint a magányos üstökös az égen; majd sűrűn, szaporán, mint a csillaghullás egy langyos őszi estén.

A szellem korlátlan ur. Nem törődik a tömeggel, a tömeg szeszélyeivel, jelszavaival, ledér hajlamaival és éretlen itéletével. Megy a maga útján. Az ő világában más törvények uralkodnak. Ott nem a sokaság lomha sulya dönt és vonzza magához a gyenge kisebbséget, hanem az egyén, ha kiváló, ha lángész, ha akarata erős:

viszi, ragadja magával a nagy tömeget, megihleti és teremti a maga képmására a korszakot.

És nem törődik az anyaggal és annak arányaival. Sokszor kis anyagban is csodálatos nagy erő lakik. A hangyának izomereje messze felülmulja az ő nagyságát. Izrael világtörténelmi hivatása, hatása messze felülmulja az ő számának méreteit. Ő volt az emberiség hangyája, mely aratás idején serényen összegyűjtötte a buzaszemeket, hogy meg legyen a készlet, ha a zordon tél ideje elkövetkezik. A magyar nemzet államalkotó, államfentartó ereje is tulszárnyalja népessége arányait. Ő volt a Nyugat templom-építője, ki két kézre dolgozott: egyik kezében a vakoló kanál, hogy megépítse államát, alkotmányát, szabadságát; a másikban hősi kard, hogy visszaverje a külső és belső ellenség támadásait.

Szellem nélkül nem marad meg sem állam, sem egyház, sem templom, sem iskola. Ez a só, mely megóvja a társadalmat a rothadástól. A kovász, mely felgerjeszti, erjedésre bírja az akaratot. Ez a szikra, mely lánggra, tetterre, áldozatra lobbantja a lelkeket. Azért mondja az Irás: *Az én szellemem, mely rajtad vagyok, ne távozzék tőled.*

De jól vigyázzatok. Nem azt mondja az alapige: a szellem, mely rajtad vagyok, hanem *»az én szellemem«*, Isten szelleme, a szent szellem. Mert lehet a szellem a tagadás, visszavonás, dicsvágy, türelmetlenség, gyűlölet, önzés és maradiság szelleme. Ez is szellem, de nem az »Ő« szelleme. Az *Achér* szelleme,¹ ki a zsidóságot el akarván szakasztani Istentől és a tórától, nem a törzökre, hanem a zsenge hajtásokra vetette fejszéjét és a gyermekeket terelte el a zsidó iskolától. Az *Aház*, a nemzetietlen, önértet hijsas, zsidó voltát röstellő, pogány életmódot majmoló Acház szelleme,² ki a zsidóságot a pogányság karjaiba akarván kergetni, becsukatta iskoláit, mondván: Ha nincsenek iskolák, nincsenek tanítványok, ha nincsenek tanítványok, nincsenek mesterek, nincsenek bölcssek, nincsenek próféták, nincsen szent lélek — (rúach hakkódes) — és ha szent lélek nincsen, Isten is elfordul Izraeltől.

Az Ő lelke az a bölcsesség és értelem, a tanács és bátorság, a tudás és Istenfélelem lelke; az istenfélelem, melyben a többiek, mint gyújtópontban találkoznak és ismét kisugárzanak.³ Ez a szellem tette és teszi iskoláinkat a hit megvívhatatlan váraivá. Az teszi, hogy az iskola a zsidóság szíve,⁴ a honnan a kegyelet, remény, hűség érzelmei kiáradnak és beszívárognak a családba. Az teszi vártává,⁵ a honnan órálló tanítóink megfigyelik az idők változásait és fordulásait. Az teszi kertté,⁶ a hol a türelmesség, műveltség, nemes erkölcsök szin pompás virágai nyílnak,⁷ melyeknek illata tömjén gyanánt száll az ég felé. Az teszi, hogy a tanító működés nem pusztán hivatal és kenyérkereset, hanem főképpen hivatás, isteni rendeltetés; hogy a tanító önmagáról megfeledkezve figyel, beszél, nevel, dolgozik, odaadja vérét és velejét, mert munkásságát vallásos cselekedetnek, istenes áldozatnak nézi; hogy lelke isteni lánggal ég, hogy szavából a hit melege sugárzik ki, hogy szigorúan vallásos életet él, mert tudja, hogy készséges példaadás nélkül önzetlenségben, tiszta, erkölcsös életmódban, vallásos buzgóságban, a tóra törvényeinek pontos megtartásában és önfegyelmezésben minden buzdítás kárba vész, minden szó üres csilingelés. Ez a szellem avatta tanítóinkat szegénységgel, megszólással, üldözéssel bátran szembe szálló prófétákká; ez avatta tanuló gyermekeinket a szebb és boldogabb jövődőt előkészítő messiásokká.⁸ S mert mindent, a mit értelem, képzelet, lángész, akaraterő

¹ Jer. Hagiga 2. 1. — ² Rabba III. 11. — ³ Ézs. 11. 2. — ⁴ Peszikta d'r K. V. — ⁵ Rabba Én. VI. 2. — ⁶ Peszikta rab-bati VIII. — ⁷ Psz. d'r K. 17. — ⁸ Sabbát 119b.

szépet, jót, nagyot alkotott, ha erőben, ha szóban, ha tettben, azt mind ennek a szent szellemnek ihletében tette, azért teszi Isten velünk kötött szövetségének első alakellékéül: *Az én szellemem, mely rajtad vagyok, ne távozzék rólad soha.*

II.

A szövetségekötés második feltétele: *Az én igém, melyet szájadra adtam, ne távozzanak el a te szájadról és a te ivadékod szájáról és a te ivadékod ivadékának szájáról.*

Az ige, ez a csodálatos valami, mely középtül áll a szellem és anyag között, mely már nem lélek, de még mindig nem test. Az ige volt Isten világeremtő szerzője. Tízszere hangzott fel a »Legyen!« mikor megalkotta a külső anyagi világot az idők kezdetén és tízszere hangzott fel igéje a Szinaj ormán, midőn megteremtette a belső erkölcsi világot. Azután átadta a szót az embernek, hogy ezentul ő legyen »beszélő szellemmé«, folytassa az ő munkáját, beszéljen, javítson, szelidítsen, szelidítsen, terjessze az igazságot, hűséget, szabadságot, szentséget az eleven szó segítségével és szilárdítsa meg Isten országát a földön.

Az ige emeli az embert az állat fölé. Csak az ember beszél, mert egyedül ő neki van mondani valója. Szó nélkül nincs gondolat és mégis az ige az eszmének hirdetője, követe, biztos. *Az ige olyan, mint a tűz, mely ha belegyappan a lelkekbe, leolvasztja az önösség jégzártaikat és kiegészíti a kajánság és rosszakarat salakjait. Olyan mint a pöröly,⁹ mely összezuz elítéletet, erőszakot, bünt és babonát. Ő a tárogató, melynek harsogásától a kasztszellem komor Jerichófalai összeomlanak. Ő a Mózes botja, mely ketté szeli az idők tengerét és sziktára, kőszivekre ha ütnek vele, kifakasztja belőlük az irtalom forrását, a könyeket.*

S mily különböző az ige munkája, sikere. Majd szelideden permetez, mint a Hermon harmata; majd árad, sodor, tör előre, mint az ősidők özönvize. Majd kétélű kard, mely átjár szíven, vesén és velőn; majd gileádi balzsam, mely fájó sebeket hegeszt. Hol tomboló fergeteg, mely elsöpör trónokat, oltárokat és nemzeteket; majd enyhe, hűs fuvalom, mely felszikkasztja homlokunkról a verejtéket, szemünkéről a hulló könyveket. Majd sirály, mely megjelen nagy nemzeti katasztrófák előestéjén; majd szelid galamb, mely a béke olajágát hozza szájában és jelenti, hogy a dúló elemek csatái elpihenenek. Majd megráz, kétségbe, halálba kerget, mint a felsíró lelkiismeret vádolása; majd megnyugtat, elringat, boldogít, mint a teljesített kötelesség jóváhagyó öntudata.

A szerint, a milyen a szellem, a szónak megbízója és küldője. Ha a szellem a hazugság szelíme, akkor a szó hazugságban fogantatott¹⁰ s az ige is a hazugságnak, képmutatásnak, álnokságnak lesz tolmácsa. Azé a gyáva, bujkáló, kufár, haszonleső hazugságé, a mely most a magán- és közéleten oly félelmetesen uralkodik; az a csonka, kendőzött, felemás igazság, mely óvatosan kiméli a formát, a szint, a látszatot és megöli a lelket, a gyökeret, a lényegét, שריתת נשמה וגוף קים az a századvégi igazság, mikor ép a test és meg van rothadva a lélek.

De az ige nem az Ő igéje, valamiképpen a szellem, mely világra szülte, sem az Isten szelleme. Az Ő szelleme szent, tehát szentnek kell lennie az igének is, melyen megszólal. *Az Ur szelleme beszél bennem és az Ő szava jön nyelvemre.¹¹ A ruach hakkódésnek csak egy nyelve van: láson hakkódés. Szent, tiszta és ártatlan az a gondolat, melyet kifejez és szent a hang, a melyen kijelenti. Szóval: a tóra, az imádság, a zsinagóga nyelve. Az az*

ige, melynek hangjainál felrajanak lelkünkben egész történelmi múltunk hagyományai és emlékei, melynek hangjai kiváltják szívünkben az áhitat, a végtelen utáni vágy érzelmeit; megihletik és megszentelik a lélek titokzatos sejtéseit és megfűzik azt az egyetlen láthatatlan köteletet, mely az egész föld kerekességén szerteszórt Izrael egygyé fűzi. A tóra népe, a tóra iskolája, a tóra szelleme elválhatatlanul hozzá van forrva a tóra nyelvéhez. A tóra nem »holmi irodalmi termék«. Az Isten sugallatának a műve. Abban a végtelen bölcsesség, jóság és szentség szelleme lüktet. Ez a szellem nyomja rá azt a bélyeget, mely azt minden más irodalomtól oly lényegesen megkülönbözteti. A »hittanokból és vezérfonalakból« emberi okoskodás és az emberi okoskodás gyarlósága szól hozzánk. Azért is nincs tekintélyök, nincs érvényük, nincs hatásuk.

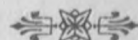
És nincsen nyelv, mely »a szent nyelv« helyébe léphetne. *Ez a vallás a mi vallásunk nyelve. Csak egy nyelv van, mely hajlékonyságban, gazdagságban, tömörségben, zengzetességben, Mózes és Sámuel, Dávid és Aszáf, Juda hannászi és Juda hallévi nyelvét megközelíti: Petőfi és Kossuth, Arany és Deák nyelve,*

*A magyar nyelv, melynek szép zenéje
A csurrantott méznél édesebb,
Mely vihartként zug a rémes éjbe
S lágy, szelíd, esengő, ha eped.*

Amaz atyáink nyelve, ez anyanyelvünk. Mind a kettő szent, mind a kettő drága, mind a kettő lelkünk legsajátosabb, elidegeníthetetlen birtoka. Mind a kettő lánson hakkódés, melyről bölcsünk tanítása szól: Ha gyermekek gügyögni kezd, add ajkára Izrael vallásának dogmáját: *Halljad Izrael, Adonaj a mi Istenünk, Adonaj egységes, egyetlen, Egy!¹² Ha gyermekek gügyögni kezd, add ajkára Izrael honszerelmének dogmáját: *Hazádnak rendületlenül légy hive, oh magyar!**

Csak a magyar nyelv lehet a kulcs, melylyel tóránk titkait megnyitjuk, kifejtjük; melyen prófétaikat és bölcsőinket megszólaltatjuk, értelmezzük, közöljük szellemüket és igéjüket iskoláinkban, templomainkban, házainkban. A tóra nyelvének géniusza avatja magyar anyanyelvünket szent imádsággá; magyar anyanyelvünk géniusza ihleti atyáink nyelvét a honszerlem hitvallomásává. Mind a kettőnek hűséges, lelkes ápolása, terjesztése tette és teszi a zsidó iskolát nemcsak a hit, hanem a magyarság megvihatlan, megvehetetlen erősségeivé. A világ összes nemzetségei, beszéli egy hitrege,¹³ összegyülekeztek s tanakodtak, mi módon lehetne Izrael népét elpusztítani. Egy bölcs felállott és szólott: Menjetek iskoláiba és zsinagógáiba. Ha halljátok, hogy a kis gyermekek a szent nyelvet hangoztatják, nem vehettek erőt rajta, mert ősrégi hagyomány az náluk: *A hang Jákob hangja, a kezek Ézsau kezei.* Mig Jákob hangja szól, Ézsau kezei tehetetlenek, de ha Jákob hangja egyszer elnémult, Ézsau rája vetheti kezét.

Én sem mondhatok egyebet: Valameddig a kettős szent ige felcsendül iskoláinkban, valameddig hitünk nyelve a hon nyelvével szorosán összeülekezik, addig népünkön, templomunkon, iskoláinkon sem ármány, sem rágalom, sem megejtő csábítás, sem durva erőszak diadalmat nem vehet, amint a próféta is mondja: *Nekem ez az én szövetségem ő velük: Az én szellemem, mely rajtad vagyok és az én igém, melyeket szájadra adtam, ne távozzanak el a te szájadról, és a te ivadékod ivadékának szájáról, szól az Ur, mostantól fogva mindörökké sohasem. Amen.*

⁹ Jer. 23, 29. — ¹⁰ Zóhár III, 35. — ¹¹ II. Sám. 23, 2.

¹² Szipfré, V, 46. — ¹³ Penz. d'r. K. 15. fej.

Nadzsara dalaiból.*

Mily szépen tündökölsz,
Ragyogó világom!
Mint fénylő napsugár
Harmatos virágon.

Csillagok ragyognak
Odafent az égen,
De kél a nap s fényük
Elillant már régen;
Szemeid ragyognak
Nappal úgy, mint éjjel
S büvölő sugaruk
Felhős bűt űz széjjel.

Bús szívem felüdül,
Ha arczodba nézek,
Lelkem tűz-szemedtől
Ittasult és részeg:
Áldom a teremtőt,
Hogy asszony szép fején
Ott a ki nem alvó
Örök tűz, égi fény.

Áldom a teremtőt,
Hogy szépet alkotott:
Hajnali pír között
Kettős nap ragyog ott ..
Mely mindig világít,
Nem száll le sohasem,
Felhőkön is áthat
Sugara fényesen...

Csak csillogj, tündökölj,
Ragyogjon szép szemed!
Jön már, jön már, kiért
Lelked oly rég eped!
Kedvesed, im, újra
Boldogan él veled
S szerelmed gyümölcsét
Örökké élvezed! ...

Mily szépen tündökölsz,
Ragyogó világom!
Mint fényes napsugár
Harmatos virágon.

Patai József.

TÁRCZA.**A gyerekek.**

(Elbeszélés.)

Irta: Gábor Andor.

Igy pénteken alkonyattájban, mikor a nagy hőség lassan-lassan el-ül, az ember egyebet sem tehet, mint hogy rójja az utcát. Így tudja meg aztán, hogy innen az alsó kovácsig csak éppen annyi lépés, mint az alsó kovácstól idáig, ha ugyan ezt már előbb is nem sejtette. Rovom hát az utcát s a gyalogjárón egy-egy komoly hársfa megbólinítja a fejét előttem, sőt olyik egynehány picziny, de annál szagosabb, zöld virágocskát hajít a lábam alá. A nagy kocsmá előtt, látom, kinn ülnek Svarczék, ami azért lephetné meg az embert, mivel máskor nem igen kerüldözök idejük arra, hogy a kezüket ölberakják és nem lehetne azt mondani, hogy pénteken kevesebb volna a dolog, mint egyébkor. Hanem minden csak az ember hangulatától függ. Pénteken naphajlatkor, gyertyagyújtás előtt megszáll bennünket az

* E dalban megtartotta Nadzsara a világi hangot kezdettől végig és ha nem ismernők a költő többi dalait, azoknak sajátos hangját, szellemét és továbbá a csoportot, melybe a költő e dalát besorozta: alig jöhetnek reá, hogy itt allegóriával van dolgunk és hogy a szép szemű kedves nem más, mint Izrael. Ezen allegorizálás nem csak a kabala hatásainak eredménye, hanem magasabb céllal is birt. Nadzsara ki akarta szorítani a zsidó nép ajkára került ledér arabs s török dalokat. Ezt azért akarta elérni, hogy azoknak a dallamára készített vallási, vagy nemzeti tartalmu héber szöveget és hogy jobban s könnyebben barátkozzék meg velök a nép, átvette mintáinak egész szellemét és hangulatát is.

Es a hatás valóban nem is maradt el!

P. J.

ünnepe ihlete és csudálatos módon egyszerre jut idő arra, hogy én az utcán kószáljak, a Svarczék meg az ajtó elé kiüljenek.

És előre tudom, hogy ugyanigy lesz ez a kiskocsmánál, a »butéliásék«-nál, a Kohn suszteréknál meg a Kádi néniénél is, egyezőval mindenütt, ahonnan péntek este két karcsu gyertya meg egy fehér abrosz fénye sugárzik ki a csöpp ablakon. De ahogy a Kádi néni sárgára meszelt szép kis háza felé közeledek, úgy rémlik, most az egyszer megcsalt a tudományom. A kis pad üres, s ahol én ilyenkor a Kádi néni csöndes, kedves hangját szoktam hallani, most — a növekvő esthomályban — valami elkeseredett tücsök kezd fűrészelő nótájába. A ház körül sincs élet. Se az öreg Mari szolgálót, se a Lidi lányt nem látom. Ez furcsa . . . S ahogy hazafelé ballagok, annyira elfoglal ez a gondolat, hogy a durrogató kondás előtt vágató sivitő malaczhad, amint lábam alatt és mellett tovairamlék, majdhogy le nem ver a talpamról.

Otthon aztán megtudtam, hogy miért üres a Kádi néni háza előtt a pad.

Szomorú história.

*

Talán fél esztendeje annak — decemberben történt, mikor én, messze kis falumtól a világban kószálok —, hogy a Kádi néni egyhangú életét a kis sárga házban, váratlan esemény zavarta meg. Igen, egyhangú, nagyon egyhangú volt a Kádi néni élete itt. S mily nehéz volt beleszoknia ezekben a kis szobákba, ebbe a nagy csendbe, éppen öneki, aki addig az ellenkezőjéhez volt hozzászokva. Mert a nagy kocsmá, amelyikben most a Svarczék vannak, a Kádi néniéé volt azelőtt. Azelőtt, mikor még az ura élt, a lánya idehaza volt. Aztán magára maradt szegény, mivelhogy az élet csupa apró tragédiából van összerakva. Az urát, aki még akkor javakorabeli férfi volt, egy este — cséplés idején — ahogy a »masinálás«-ból hazasietett, valami hid alól kiugró polgáremberek ágyba-főbe verték. Hogy miért? Az ember igazán inkább csak gondolja, mint bizonyosan tudja. Hiszen senkinek egy rossz szóval sem ártott. Szerzett a kocsmából egy keveset — és édes istenem, miért ne szerzett volna, hisz kora reggeltől késő estig, soha egy perc megállása nem volt. Akkor aztán földeket bérelt. Özvegyasszonyoktól, akik kész-örömet adtak bérbe jó pénzért a földjeiket, mert a mig maguk gazdálkodtak rajta, a szemük világát is kilopta a cseléség meg a béres népség. És mert pontos fizető is volt és a földet se zsarolta ki, mind szivebben bízták mások is kezére a fekvőségeiket. Lassanként fölment a bérlete valami háromszáz holdra. Akkor már a feleségére meg a fölserdült lánykájára, Jettikére hagyhatta a kocsmát, ő maga a nap legnagyobb részét a szabad ég alatt töltötte. Akkor volt az, hogy gőzcsep-
lőket kezdtek beszerezni a kisebb gazdaemberek is. A Kádi néni ura volt az első a faluban, a ki Pestről egy ilyen hozatott. Kis masina volt, a legolcsóbb a fajtájából. Éppen hogy el tudta »verni« azt a két vagy három ezer köröszit búzát, rozsot, amennyit rosszabb vagy jobb esztendőben a termés kitétt. Hanem az emberek nem nézhetik jó szemmel a mások tisztességes gyarapodását. Lakott a faluban két polgárember, akiknek »löhuzósuk« volt és akik addig az egész falu gabonáját kilenczedért, sőt nyolczadért elcsépellék juniustól késő szeptemberig. Ezeket megrettentette a gőzmasina, holott, mondom, csak éppen hogy a Kádi néniék termését verhetné el. Ez azonban mit sem változtat a dolgon: a Kádi néni urát ágyba-főbe verték, s hogy akkor még csak ágyba sem feküdt,

az valóban az isten csodája. De rá egy évre betegeskedni kezdett. A fejét fájlalta és a pesti doktorok, a kikhez föl vitték, meg a kikef később lehvattak, valamiféle repedést konstataáltak. Ez nem volt segítség; az erős ember két hónap alatt belepusztult. Már azt bizonyítani, hogy a betegség volt valamelyes összefüggésben az egy évvel azelőtt történekekkel, nem is lett volna tulságosan nehéz, hanem hiszen köztudomásu, hogy az egész világon többféle igazság vagyon...

Akkor aztán Kádi néni föl kellett, hogy hagyjon a gazdálkodással. Azzal föl is hagyott, de a kocsmában még bennmaradt. Mert szeretett volna Jettikének — aki szép fekete lány volt — annyi hozományt összekuporgatni, amennyivel ne kelljen akármilyen dib-dáb emberhez hozzámennie. Azonban másképpen történt, mint a hogy a Kádi néni előre elgondolta. Egy fiatal borügynök, aki esztendőnkint vagy egyszer azelőtt is benézett hozzájuk, hogy megrendelést kapjon tőlük czége számára, kezdett gyakoribb vendég lenni a háznál. Szép szál ifju ember volt és Kádi néni csak akkor vette észre magát, mikor már a fiatalok nagyon megszerették egymást és Steiner — ez volt az ügynök neve — megkérte Jettikét. És Kádi néni nem adta. Pedig jó anya volt, hisz éppen jósága, az a vágya, hogy leányát mindig boldognak és meglegedettnek lássa, tette lelkét kissé nagyravágyóvá. Valamelyik városbeli jómódu nagykereskedőre gondolt ő — mert elég pénze volt már hozzá Jettikének — hogy a mellett nyugodtan és kényelemben élhessen, eleget fáradt, vesződött már eddig. Hiába sirt Jettike, Kádi néni úgy vélte, hogy csak ifjukori bolondságról van szó és szép szóval bizonykodott leányának, hogy jobb lesz aként, mint ő akarja. Egy szegény borügynök, aki gyakorta hétszám sincsen odahaza, aki pusztán csak a mindennapit tudja megkeresni, mily boldogságot nyújthat a feleségének. Oh, hogy nem emlékezett már a Kádi néni arra, milyen boldog asszonyka volt ő... Pedig mivel kezdték? Egy kis boltocskájuk volt és igen sokszor egy pár csókból állott ki az egész vacsorájuk. És nem adta a lányát. Jettike pedig legalább is oly erős akaratu volt, mint az édes anyja és egy szombat-este, mikor Kádi néni a kepés gazda számadásaival foglalatoskodott, fájó szívvvel bár, bucsu nélkül távozott.

Igy maradt egyedül Kádi néni. Kiköltözött a kocsmából, mert mit is csinálhatna ott egy magányos özvegy asszony? A lánya számára félretett pénzen házacska vehetett magának és szépen élédegélhetett. Színetlen élet volt az. Reggelenként nem a munka szólította talpra, hanem a megszokás. S ha nem volt a csekély főzéssel elfoglalva: vagy bent ült a szobában a kis asztal mellett, maga előtt a gyűröttsarku, megsárgult imakönyvvel, vagy kint beszélgetett a ház előtti padon. És vénült, igen sebesen vénült. Pedig akkor már kibékült a leányával is. A fiataloknak kedvezett a sors és egy esztendővel az esküvőjük után, mikor az első bocsánatkérő levelet elküldték a kis sárga házba, már szép nagy üzletük volt a fővárosban. Steiner, mint éles eszű, jó kereskedő-ember semmi szükségét nem látta annak, hogy a felesége hozományával emelkedjék ki a szegénységből, s mikor házasságuk ötödik esztendejében egy ifjukori jóbarátja, a brazilai kereskedelmi konzul, minden levelében hivatgatva, körülményeit latba vetve, elhatározta, hogy kimegy Braziliába. Hanem már a halál csiráját vitte magával tüdejében. Tuberkulotikus volt. És ezt tudta ő maga, tudta Jettike is. Odakünn csakhamar egy hatalmas bor-export vállalat élén állott, s ott született első gyermeke is. Mily boldogság és mily keserűség ez a Kádi néni lelkének! Unokája van, gagyogó, édes kis fiu és nem ölelheti, nem csókolhatja. Hanem mikor a második gyermekük — egy

fekete haju, kék szemü lányka — megszületett, Steiner már nagyon oda volt. A déli naptól sötétbarna arczára kiült a végzetes vörös folt. Hasztalan mentek mind délebbre, ki az Oczeán partjára — mert tellett már akkor — egyre fogyott és november elején, mikor az esős évszak nehéz, csatakos levegője ráfekszik ott lenni az emberekre, meghalt, egyedülhagyva az idegenben Jettikét a két kis árvával, akik szepeggve kapaszkodtak édes anyjukba, amikor szivszaggató sirással borult a földön kiterített drága holte-tre.

És ekkor történt az, hogy Kádi néni egyhangu életét egy váratlan esemény zavarta meg. Sürgőnyt kapott Hamburgból Jettike aláírásával, hogy jön a gyerekekkel. Kádi néni a gyászról semmit sem tudott. Hiszen csak nem tehetik tönkre a magányában ugyis rohamosan hanyatló öreg asszonyt ilyen fájdalmas hírekkel, meg aztán az ember remél... a szerencsétlenség mindig korai...

Éppen péntek este volt akkor is. Kádi néni aggódott, hogy kedvesei »beleutaznak« a szombatba, ami őt igen bánatán. De még mielőtt a gyertyákat felgyújtotta volna, berobogott a kocsi az udvarra... Jettike és a két kicsi... feketében. Istenem! az anyai szív olyan hamar megért mindent...

*

És akkor következett a legnagyobb csapás. Négy hétre rá Jettike is ágyban feküdt már. A vagyonnal és a gyermekekkel együtt ez maradt rá, ez volt a szerelmes csókok emléke... Tüdővész. A péntekesti gyertyák imbolygó világossága a fehér ágyra esik. Jettike elkékülő ajakkal fekszik ott. A piczinyek az ágy fejénél állanak. Szemükből szivárog ugyan a köny, de alapjában mégsem érik a dolgot. Papa éppen úgy feküdt, éppen ily sovány volt az arcza és vért köhögött, s csak a kezét tette a fejükre, meg nem csókolta őket... Most anyuska is meghal? Azt jelenti ez, hogy most megint utazni fognak azon a végtelen szürke vizen? De kivel most? Kihez most? És Józsi és Helénke félősen szorulnak egymáshoz. Nem értik.

A haldokló pedig megfogja az összetört öreg asszony kezét és úgy susog hörögve:

— Anyám, mikor én kis leány voltam... óh, régen volt az nagyon... Zelig bácsi, a tanítóm, sokszor megvigasztalt, mikor temetésekén az árva parasztgyerekek láttán el-elsirtam magam... hogy a mi Istenünk az Örökkévaló, az özvegyek és az árvák apja és megvédője.. Igen, igen, anyám... én bízom Benne és hiszem, hogy haldokló ajkam könyörgése nem lesz hiú szó...

És összekulcsolta fonnyadt kis kezeit és úgy imádkozott:

— Atyám, örökkévaló Isten, aki megóvod az árvát és segitesz az özvegyen, engedd, hogy az én bánattól megörnyedt anyámnak elég ereje legyen az én édes kis ártatlanaim felnevelésére...

Vér buggyant ki az ajkán s a csonkig leégett gyertyák, melyeknek már papiroza kezdett magas lánggal lobogni, tánczó fényt vetettek a halálában is könyörgő arczra és a megmeredt, megtört szemekre...

Kádi néni pedig bement a városba és ott járatta iskolába a gyerekeket. S úgy mondják, hogy lánya halála óta szinte kiegyenesedett, ránczos arcza kisimult s megint az egykori erélyes asszony lett, aki biztos kézzel neveli az ő aranyos csibéit, a kétszerte árva kicsinyeket.

Adja Isten, hogy sokáig tehesse még.

Két nemzetség harcza.

— Regény az orosz-zsidó életből. Irta: Orzeszkova P. Eliz grófné. —

Fordította: Haber Samu.

(48. folytatás.)

Boldog mosoly játszott az ajaka körül, mely sűrű szakállában szinte elveszett, e közben előre, hátra hajtogatta a derekát, úgy hogy hozzá-hozzáért a sánta asztalhoz, mely a maga ingadozásait szintén hűen véggezte. A padok mellett, nagy könyveikre hajolva, a tanítványok is mind hajladoztak, hol halkan suttogva, hol nekieresztve hangjukat, mintha benső fájdalmukat akarnák elnyomni, hol apró ökleikkel ütögették a pad szélét, hol mindkét kezükkel a fejükhöz kapva és nagy kétségbeesésükben amugy is kóczos hajukat tépkedve.

Hirtelen abbamaradt a melamed hajladozása, sugárzó arcát fölemelte, mindkét kezével megfogta a nagy könyvet és teljes erejéből rávágott vele a sánta asztalra. Ez a mivelet azt jelentette, hogy már most általános csönd legyen. És abban a pillanatban elhallgattak a tanítványok és hajladozó mozgásuk szintoly gyorsan maradt el. Minden szem a tanítóra irányult, némelyik rendkívüli aggodalommal és nagy félelemmel amiatt, hogy az adott föladat kikérdezésének pillanata beköszöntött, mások ellenben gonosz makacskodással, avagy rejtegetett gunynyal.

De a melamed nem ügyelt azokra az érzelmekre, amelyek növendékei vonásaiba rajzolódtak. Nem vette észre és nem is tudta, mi történt e pillanatban körülötte. Csak annyiban érezte magát tanítónak, s ebben a minőségében csak annyira ösmerte kötelességét, hogy az volt a törekvése, hogy elragadtatásának egy részét növendékei kóczos és megkínzott fejére hullassa.

Illegette a mutatójúját és fölemelt fővel, elragadtatástól szikrázó szemmel, fennhangon kezdte a Siur-Komabeli* fejezet fölolvását:

A világok nagy fejedelme Jehova nagyságát a következőképpen írja le. Jehova rezidenciájától a magasságig száztizenhatször tizezer mértföld a távolság. Nagysága százharminczhatször ezer mértföld. Jehova jobb kezétől bal kezéig hetvenhét szer tizezer mértföld a szélesség. Fejének átmetszete szélében és hosszában háromszor tizezer mértföld. A királyok királyának talpa harmincz ezer mértföld. A sarka a térdétől tizenkilencszer ezer mértföldnyire esik. Térdétől forgócsontjáig a mértföldök száma tizenkét szer tizezer. Csipőjétől a nyakáig huszonnégyszer tizezer. Ez a királyok királyának, a világ urának a nagysága.

Ezen utóbbi kijelentés után a reb Meier, mint valami szobor, egy darabig mozdulatlan maradt a katedróján, kezeit fölemelve tartotta s a szeme gyönyörűségtől sugárzott A növendékei is mozdulatlanul ültek. Szemük megállva tekintett rája. Mert valamennyien, még a legpajkosabb, legszabadabb gondolkodásuak és legokosabbak is eltáptották a szájukat. Jehovának ily módon leirt nagysága a csodálkozástól valamennyiüket megmerevítette.

Extazisából a melamed mihamar magához tért és parancsoló hangon hagyta meg:

— Gej!

Erre a föl hívásra, melyet a fiuk már jól ismertek, valamennyien sietve kaptak könyvük után, s újra kezdődött a testek hajladozása és talmudleckéjük éneklő hangu ismétlése. Mit mondott és mit magyarázott ez a

fejezet! Az avatatlan fül a sok hang zűrzavarából egy makulányit sem tudott megérteni. A Meier azonban, aki még nem is oly régen ugyanezt a tanfolyamot végig járta s azonfelül ritka jó emlékező tehetség is volt, tehát semmit sem feledett el, rögtön megértette, hogy e napon a fiuk a berachot traktatus (az áldásokról) VIII. fejezetét tanulták.

Egyhangulag és szakadatlanul és oly nagy buzgalommal, amely a megkínzott keblekből a fuldoklást és a homlokból az izzadságot sajtolta ki, énekelve olvasták a gyermekek:

Misna. 1. A Samai és a Hillel iskolái között tehát ezek a vitás tételek: Samai iskolája azt mondja: úgy van rendjén, hogy elébb a szombatot kell megszentelni s azután a bort. Hillel iskolája pedig úgy véli, hogy elébb kell a borról mondani áldást, azután a napról.

Misna 2. Samai iskolája mondja: megmossák kezüket és azután megtöltik a kelyhet. Hillel iskolája véli: elébb megtöltendő a kehely és azután mosandó a kéz.

Misna 3. Samai iskolája mondja: a kéz megtörése után az asztalon összerakjuk a törülközőt. Hillel iskolája véli, hogy a vánkoston kell összerakni.

Misna 4. Samai iskolája mondja: Elébb kisöpörjük a szobát, és azután megmossuk kezünket. Hillel iskolája mondja: megmossuk kezünket, azután kisöpörjük a szobát.

Misna 5. Samai iskola mondja: Tűz, élelem, illat, Hillel iskolája állítja: tűz, illat, élelem. Samai iskolája mondja: amennyiben ő a tűz világosságát teremtetten. Hillel iskolája állítja: amennyiben ő a tűz világosságait teremtetten.

És megint két ütés zaja hallatszott a szobában. A melamed a könyvvel ráült a sánta asztalra s a sánta asztal koppant a padlón. A tanítványok is menten merev, hallgató szobrokká váltak. A melamed olyan kifejezéssel járatta végig a tekintetét növendékei seregén, mintha ő nagy áldozó volna, aki ezek közül a gyerekek közül választja ki áldozati bárányát. Mutató ujjával végre a legutolsó padok egyike felé bökött és vésztijszóan kiáltotta:

— Leibele!

Erre a szólításra a pajtások közül kiemelkedett a sovány, halovány képű, lerongyolt hosszuruhajú gyerek és nagy fekete, üveges szemével a melamedra nézett.

— Gyer ide! — kiáltotta a tanító.

A gyerekek mozgolódni kezdtek. A szobán keresztül jutni nem volt valami könnyű. A tanulók a hivatnak helyet csináltak, nagyban tolongtak. A padok alá potyogtak és osztálytársukat öklükkel segítették előre.

A Leibele végre keresztül vergődött a zűrzavaron és megállott a keskeny átjáró közepén, mely a tanító katedróját a teremben a tanulók első padjától elválasztotta. Mindakét sovány kezében nagy könyvet tartott, melynek terhe alatt a vézna karok egyre lefelé hajlottak. A száját tártva feledte, a vállalai pedig rövid időközönben idegesen rángatóztak. Már nem nézett tanítója felé. Arcza a mindjobban lefelé hajló könyv lapjai felé fordult. Az álla alá mért ütessel reb Móse fölfelé igazította a fejét.

— Nos! — kiáltotta — mért nézel mint valami gonosztevő a padlóra, nézz rám!

A gyerek mozdulatlan szemét, melyre könyfátyol borult, megint reá irányította.

— Nos, — kérdezte most a melamed — mit mond a Samai iskolája, s mit a Hillelé?

(Folytatása következik.)

* Ez az a furcsa kabalista könyv, mely isten nagyságának és szélességének szakála (l) hosszának stb. kipuhatólását tette föladatává.